

ЮВЕНАЛЬНА АДВОКАТУРА: ЗАГАЛЬНОТЕОРИТИЧНИЙ АСПЕКТ

сучасне становище неповнолітніх в Україні викликає цілком обґрунтоване занепокоєння, адже порушення прав саме даної категорії населення постало надзвичайно гостро в останні роки та вимагає принципово нових підходів до захисту їх прав у суді. у нашій державі ж до сьогодні не створено належних підвалин ювенальної юстиції, зокрема, спеціалізованої ювенальної адвокатури, яка б дозволила залучити до вирішення окремих категорій справ найбільш висококваліфікованих фахівців, що призвело б до підвищення якості правосуддя у справах з участю неповнолітніх, але невеликі кроки на шляху становлення даного інституту уже зроблені.

аналізуючи чинне українське законодавство можна з впевненістю констатувати, що в нашій державі сьогодні існують певні проблеми, що стосуються організації захисту в кримінальному судочинстві, особливо у відношенні малолітніх. дані проблеми потребують законодавчого вирішення із врахуванням досвіду зарубіжних країн, таких як США, Німеччина, Франція, Польща.

у США на початковому етапі впровадження ювенальної юстиції при бажанні неповнолітнього участь адвоката у справі не виключалася, але і не забезпечувалася з боку держави. вважалося, що участь адвоката передбачає наявність конфлікту між інтересами неповнолітнього та держави і не сприяє неформальності процесу. але згодом стало очевидним, що відсутність адвокатів породжувало небезпеку порушення прав неповнолітніх, загрожувало неповнотою розслідування, прогалинами в доказовій базі. вже у 1966 році по справі кент проти США верховний суд США вперше в історії країни визнав право неповнолітнього на певні процесуальні гарантії в дитячому суді «на належну правову процедуру і справедливе поводження» та право адвоката неповнолітнього ознайомитись з матеріалами справи. На сьогодні шоста поправка до конституції США гарантує кожному право на захисника. також передбачені моделі забезпечення захисту незаможним обвинуваче-

ним: призначення приватних адвокатів, контрактна система і програми державних захисників.

Відповідно до законодавства Німеччини та Польщі участь адвоката у справах неповнолітніх не є обов'язковою. вважається, що він здійснює негативний вплив на хід виховного процесу і на авторитет судді в очах неповнолітнього. Згідно з діючим законодавством основним завданням адвоката є не досягнення виправдовувального вироку чи більш легкої міри покарання, а сприяння виховному характеру ювенального судочинства та вибору міри покарання.

в Україні участь захисника при провадженні досудового слідства і в розгляді кримінальної справи в суді про злочини неповнолітніх є обов'язковою. Неповнолітній згідно зі статтею 46 КПК України може відмовитися від конкретного захисника, але не від здійснення його захисту. у цьому випадку захисника замінюють на іншого. однак на практиці нерідко зазначені вимоги закону з різних причин не виконуються. Надзвичайно спірним являється положення сформульоване у ст. 47 КПК України про те, що «особа, яка провадить дізнання, слідчий чи суд можуть призначити захисника у встановленому законом порядку через адвокатське об'єднання», не узгоджується із Законом від 19 грудня 1992 р. «Про адвокатуру». Ні в зазначеному кодексі, ні в Законі не виписано порядку призначення захисника. усі процесуальні дії проводяться в присутності захисника, а якщо неповнолітній не досяг шістнадцяти років або його визнано розумово відсталим, то на розсуд слідчого чи прокурора, або коли є клопотання захисника – також у присутності педагога або лікаря. Проте органи досудового слідства нерідко порушують і ці вимоги закону. судовий розгляд у справах про злочини неповнолітніх проходить за децю спрощеним порядком. Зокрема, не проводиться судове слідство та судові дебати. Натомість заслуховується пояснення неповнолітнього, його захисника.

На сьогодні досить поширеною серед науковців є думка, що ювенальна адвокатура пов'язана зі злочинністю неповнолітніх та спрямована на захист неповнолітніх осіб саме в кримінальних справах. але концепція «створення та розвиток ювенальної юстиції в Україні» передбачає, що ювенальний суд розглядає також і цивільні справи, де стороною є дитина. Згідно з діючим законодавством участь малолітніх осіб як суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин не допускається, їх права захищаються в суді ви-

ключно законними представниками. дані заходипокликані убезпечити малолітню дитину від негативного впливу на її свідомість судових процесів. адвокат при цьому відіграє провідну роль, адже саме через нього неповнолітня особа може висловлювати свою думку, отримувати допомогу у висловленні такої думки та інформацію про судовий розгляд.

для того, щоб глибше зрозуміти роль адвоката у захисті неповнолітньої особи та розвитку інституту ювенальної адвокатури в Україні розглянемо досвід наших сусідів, зокрема Росії, Польщі, а також Німеччини, де уже досягнуто значних успіхів у сфері захисту прав, свобод та інтересів неповнолітніх. цивільно-процесуальний кодекс РФ закріплює право дитини самостійно звернутися в суд для захисту своїх прав з досягненням чотирнадцяти років. але це право не може бути реалізовано до прийняття відповідного федерального закону, який передбачає механізм звернення дитини в суд. таким чином на даний момент реальних передумов для здійснення права не існує, адже діюче цивільно-процесуальне законодавство не визначає положення неповнолітнього учасника цивільного процесу, який старається захистити свої права, наприклад, від батьків. тож виникає необхідність прийняття відповідного федерального закону про порядок звернення неповнолітньої особи в суд та надання йому права звернутися за безоплатною юридичною допомогою. Згідно з Законом «Про адвокатську діяльність та адвокатуру в російській Федерації» юридична допомога надається безплатно лише неповнолітнім, які знаходяться в установах профілактики безпритульності та правопорушень неповнолітніх, що залишає поза увагою захист сотень інших дітей. у Польщі та Німеччині інститут ювенальної адвокатури є більш розвиненим, але законодавець обмежує число справ в яких участь захисника є обов'язковою.

ювенальна адвокатура здійснює також захист неповнолітніх осіб у адміністративному провадженні. кпаП на відміну від кримінально-процесуального закону не містить постанов щодо закритого порядку розгляду справ неповнолітніх та обов'язкової участі захисника. якщо останнє є зрозумілим, оскільки більшість справ про адміністративні правопорушення неповнолітніх є порівняно нескладною, хоча іноді і вимагає втручання кваліфікованого фахівця у галузі права, то гласність судового процесу створює можливість для стигматизації неповнолітнього, що суперечить визнаним стандартам ювенальної юстиції. в адміністративному